

DIGITAL CONSTITUTIONALISM WITHIN THE FRAMEWORK OF POLITICAL JURISPRUDENCE

CEMİL CACA ARSLAN

Doktorant, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı
Mail: cemilcaca@gmail.com

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9469-2989>

Abstract

The article aims to discuss the impact of the digital revolution on the political realm from a constitutionalism perspective. In this regard, the approach of political jurisprudence, which accepts that law is derived from the political aspect of human behavior, will be referred to. The article, which acknowledges that with the digital revolution, reality has eroded and, as a result, human behavior has increasingly manifested itself in the abstract digital realm, argues that the legal order will also change. It is acknowledged that the paradigm constructed by traditional liberal constitutionalism faces difficult contradictions. As a result of digital challenges, it is argued that the individual-state dichotomy accepted by traditional liberal constitutionalism has lost its validity. While techno-capital groups control online platforms, they also operate as gatekeepers of digital space. Techno-capital groups, emerging as a new center of power, pose a threat to the fundamental rights and freedoms of individuals. Online platforms play the role of a consent production mechanism in this process. At this point, a relationship is observed between the change in human political behavior and techno-capital groups. This situation corresponds to the process of the individual transforming from a political subject, as a citizen, into a commercial object, as a consumer. Digital constitutionalism offers a possibility for safeguarding individual fundamental rights and freedoms by addressing the horizontal threat represented by techno-capital groups, at the point where traditional liberal constitutionalism falls into contradictions, from a constitutional law perspective. The article aims to offer a unique approach to the concept by examining the aforementioned possibility.

Keywords: Digital constitutionalism, constitutionalism, fundamental rights and freedoms, state, democracy.

Makaleye Ait Bilgiler

Makale Türü: Araştırma

Geliş Tarihi: 27.10.2024

Kabul Tarihi: 22.11.2024

Yayın Tarihi: 15.12.2024

Yayın Sezonu: Temmuz - Aralık

Makaleye Atıf Bilgisi

ARSLAN Cemil Caca, (2024). "Politik Hukukbilim Çerçevesinde Dijital Anayasacılık". *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*. Yıl: 20 Sayı: 67. (238-264)

muhafazakârdüşünce • yıl: 20 - sayı: 67 • Temmuz-Aralık 2024

POLİTİK HUKUKBİLİM ÇERÇEVESİNDE DİJİTAL ANAYASACILIK

CEMİL CACA ARSLAN

Özet

Makale, dijital devrimin siyasal alana etkisini anayasacılık perspektifinde tartışmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda hukukun, insan davranışının siyasi yönünden türediğini kabul eden politik hukukbilim anlayışına başvurulacaktır. Dijital devrimle birlikte gerçekliğin aşındığını ve bunun neticesinde insan davranışının da soyut dijital zeminde kendini daha çok göstermeye başladığını kabul eden makale, hukuk düzeninin de değişeceğini ileri sürmektedir. Geleneksel liberal anayasacılığın inşa ettiği paradigmanın çözülmesi güç çelişkiler yaşadığı kabul edilmektedir. Dijital meydan okumalar neticesinde geleneksel liberal anayasacılığın kabul ettiği birey-devlet dikotomisinin geçerliliğini yitirdiği savunulmaktadır. Tekno-sermaye grupları çevrim içi platformları kontrol ederken aynı zamanda dijital uzayın eşik bekçisi olarak faaliyet göstermektedir. Yeni iktidar odağı olarak ortaya çıkan tekno-sermaye grupları, bireyin temel hak ve hürriyetlerini tehdit etmektedir. Çevrim içi platformlar, bu süreçte rıza üretim mekanizması rolünü oynamaktadırlar. Varılan noktada insanın siyasal davranışının değişimi ile tekno-sermaye grupları arasında bir ilişki gözlemlenmektedir. Bu durum, bireyin siyasal bir özne olarak vatandaştan ticari bir nesne olarak tüketiciye dönüşmesi sürecine tekabül etmektedir. Dijital anayasacılık, geleneksel liberal anayasacılığın çelişiklere düştüğü noktada tekno-sermaye gruplarının temsil ettiği yatay tehdidin anayasa hukuku perspektifiyle çözülerek birey temel hak ve hürriyetlerinin güvence altına alınmasına yönelik bir imkândır. Makale, söz konusu imkânın incelenerek kavrama özgün bir yaklaşım sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelime: Dijital Anayasacılık, Anayasacılık, Temel Hak ve Hürriyetler, Devlet, Demokrasi.

Giriş

Anayasa hukukunun temel sorunu, bireyin devlet iktidarı karşısında korunmasıdır. Bu soruna bağlı olarak devletin nasıl kurgulanacağı, birey-devlet ilişkilerinin nasıl gerçekleşeceği gibi sorulara yönelik araştırmalar da tıpkı anayasa hukuku gibi siyaset bilimi açısından da önemli çalışma alanlarına tekabül etmektedir. Anlaşıldığı üzere söz konusu araştırma alanlarının temel varsayımları, birey ile devlet arasında devamlı bir çatışmanın bulunduğu dikotomi üzerine şekillenmektedir.

Geleneksel liberal anayasacılık, birey ile devlet arasındaki dikotomide dengeyi bulmayı ve iktidarı rasyonelleştirmeyi amaçlamaktadır. 18. yüzyılın sonlarında başladığı kabul edilen geleneksel liberal anayasacılık hareketleri; iktidarı rasyonelize etmek için çeşitli formüller uygulamışlardır. Bu uygulamalar aynı zamanda birey ile devlet arasındaki dengeyi bulmaya da hizmet etmektedir. Kuvvetler ayrılığı bu formüllerden birisidir. Çeşitli devlet modellerinde uygulanan denge-fren mekanizmaları da esas itibarıyla yürütme erkinin keyfi şekilde kullanılmasını engellemeye yöneliktir. Görüldüğü üzere anayasacılık çalışmaları neticesinde ortaya çıkan modeller ve mekanizmalar bütünüyle bireyi devletten korumaya odaklanmıştır. Modern dönemin asli karakteristiğini mezkûr gerilim inşa eder. Tarihi gerçekliği haiz gerilim, birey ile devlet arasında daima bir zıtlık olduğu varsayımına vücut vermektedir.

Geleneksel liberal anayasacılığa ilişkin incelemeler, Avrupa-merkezli bir okumayı gerektirir. Bu bağlamda iktidarın rasyonelleştiği sürece eş olarak giden sekülerleşme süreci neticesinde kilisenin neredeyse tamamen iktidarsızlaştırıldığı unutulmamalıdır. Siyasal alanın ve bağımlı olarak insanın sekülerleştiği, hâliyle birey ile siyasal iktidarın doğrudan karşı karşıya kaldığı bir dönem için mezkûr varsayımlar isabetlidir. Bununla birlikte içinde bulunduğumuz 21. yüzyıl itibarıyla radikal surette yaşanan küreselleşme ve dijitalleşme olguları nedeniyle söz konusu varsayımların geçerliliğini korumadığı ileri sürülmektedir. Sınırları aşan sermaye gücünün teknolojiyle birleşmesi neticesinde kamusal alanı yeniden şekillendirmesi, devlet ve bireyler açısından yeni meydan okumalar doğururken aynı zamanda da modern dönemin dikotomilerini geçersiz hâle getirmektedir. Kamu gücü her ne kadar birey temel hak ve hürriyetleri için bir tehdit arz ediyor olsa da artık bir dikotomiden söz etmek mümkün değildir. Kamu gücünü uhdesinde bulduran devlet çağımızda bireye yönelik tehditten çok koruyucu vasfıyla ortaya çıkmaktadır zira bireye yönelik yeni tehdit unsurları oluşmuştur. Bu bağlamda Türkçe literatürde yer alan muhtelif çalışmaların (Dülger, 2024; Aydoğdu, 2023) paradigma değişimini iskalayarak, dijital devrimi geleneksel liberal hukuk dogmatigi içerisinde değerlendirme çalışmaları yetersiz kalmaktadır.

Dijital anayasacılık kavramı modern dünyanın, gerçekliği anlamakta yetersiz kaldığı bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Bir diğer deyişle kavram, yeni meydan okumalara yönelik bir cevap arayışı niteliğindedir. Cevaplar, anayasacılık hareketleri ışığında internet yönetiminin nasıl sağlanacağı zemininde doğmaktadır. Bu durumun sebebi, internet olgusunun fiziksel sınırlar içerisinde değil dijital uzayda vücut bulmasıdır. Kitleli kullanıma açılmasından itibaren bilgiyi demokratikleştireceği varsayılan internette içkin bir özgürlük varsayımına dayanan bu yaklaşım, modern dünyanın yetersiz olarak nitelendiğimiz kabullerini taşımaya devam etmektedir. Dijital anayasacılık kavramı mevcut hâliyle öncelikle devletin ve akabinde özel sektörün dijital sorumluluklarını da merkezine almaktadır.

Dijital anayasacılık tartışmalarında unutulmaması gereken en önemli meselelerden birisi de tartışmanın hâlâ siyasal alan çerçevesinde ilerliyor olmasıdır. Bu bağlamda dijital anayasacılık çalışmaları, her ne kadar aynı sorunlar üzerinde dursa da bilinen anlamda anayasa hukukunun konusunu teşkil edecek seviyeye gelmemiştir. Hâliyle tartışmanın hukuka bakan yönünün yanı sıra siyasal alanla olan ilişkisi de tartışılmalıdır.

Makale, hukukun kaynağını insan davranışının politik veçhesi olarak kabul eden politik hukukbilim çerçevesinde, dijital anayasacılık kavramını incelemek ve dijital anayasacılığın modern devlet açısından muhtemel sonuçlarını amaçlamaktadır. Bu doğrultuda makale, dijital çağın modern devleti nasıl aşındırdığını üç unsur teorisi çerçevesinde izah edecektir. Netice olarak makale, dijital anayasacılık kavramının özgün bir yorumunu ifade etmeyi amaçlamaktadır.

Politik Hukukbilim ve İnsan Eyleminin Değişen Yüzü

Politik hukukbilim anlayışına göre hukuk, insan deneyiminin siyasal veçhesidir. Araştırma yönü, insanların egemen düzenlemeler yapan bölgesel birimlerde örgütlendiği olgusunu kabul ederek belirlenir (Loughlin, 2022: 16). Bu itibarla devlet, politik hukukbilim çerçevesinde gerçekleştirilen çalışmalarda merkezi bir rol oynar.

Politik hukukbilim, siyasi otoritenin nasıl oluşturulduğu sorusu ile hukuk düzeninin mahiyetinin anlaşılması arasında bir illiyet görür. Siyasal olan ile hukuki olan arasındaki ilişkiselliğin kabulüne dayanan bu anlayış esas itibarıyla hukuka ilişkin tartışmaları da derinleştirmektedir (Loughlin, 2022: 18).

Anayasal demokrasilerdeki her sorunun bir noktada yargısal sorunlara dönüşmesi (Loughlin, 2022: 22-23) hukuk ve siyasal alan arasındaki

ilişkiselliğin başka bir sonucudur. Politik hukuk, bu gerçeğin anlaşılması noktasında önemli bir imkân sağlamaktadır. Politik hukuk, deneyimin hukukudur (Loughlin, 2022: 27). Bir başka deyişle insan deneyiminden ortaya çıkan sorunların çözümüne ilişkin çabalar hukukun oluşturulması noktasında önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Hukuk hakkında soyut ve evrensel zeminde yürütülen düşünce yapısı yerine somut gerçekliğe odaklanmanın, işlevsel ve doğru bir hukuk sistemi meydana getirmek için zaruri olduğu kabul edilmektedir.

Anayasal düşüncenin zamanımızdaki en ciddi gerilimleri de yine güncel siyasi olaylara dayanmaktadır. Anayasal rejimlerin küreselleşme karşısındaki tutum ve duruşları da bu minvalde ele alınabilir. Mimarisi itibarıyla erklerin belirlenmiş ve sınırlanmış dağılımını merkeze alan kamu hukukunun (Loughlin, 2022: 33) krizi, dijital teknolojilerin gelişmesiyle daha da belirgin hâle gelmiştir.

Dijital teknolojilerin gelişmesiyle ortaya çıkan çevrim içi platformlar 21. yüzyılın insanıyla modern dönem insanı arasında önemli bir farkın kaynağıdır. İnsan dünyanın her yerine ve her zaman gerçek anlamda erişim imkânı tanıyan çevrim içi platformlar, insan davranışlarının değişmesine de neden olmuştur. Zaman ve mekânın buharlaştığı bir zeminde gerçeklik algısının yitirilmesi, benlik algısının da aşınması sonucunu doğurmuştur. Bu doğrultuda bireylerin siyasal alanla olan ilişkileri de çarpık bir hâle bürünmüştür. Birey, her şeyin şahidi ve paydaşı olduğu zannıyla gerçeklik algısını bütünüyle yitirmiştir. Zira birey, aynı zamanda eylemlerini de dijital platformlarda gerçekleştirilmeye başlamıştır. Bu durum yalnızca felsefi bir gerçeklik krizi anlamına gelmemektedir. Aynı zamanda dijital teknolojilerin kontrolünü elinde bulunduran oligopol yapının niteliğine ilişkin önemli soruları doğurmaktadır. Bireyin siyasal alanda varlık gösterdiği, eylemini gerçekleştirdiği çevrim içi platformlar esas itibarıyla bir grup şirketin kâr elde etmek amacıyla kurup işlettikleri ürünlerden ibarettir. Bununla birlikte bireylerin kurdukları ilişki sebebiyle bu ürünler ticari işlevlerinin yanında tam tekmil bir kamusal alana dönüşmüşlerdir. Yeni kamusal alanın eşik bekçileri de ürünlerin sahibi olan şirketlerdir. Bir başka deyişle varılan noktada bireylerin siyasal olanla ilişkisi, artık belli başlı şirketlerin kontrolünde gerçekleşmektedir. Söz konusu ürünlerdeki enformasyon akışını algoritmalar vesair teknolojiler marifetiyle kontrol ve manipüle edebilen şirketler, bireyler üzerinde korkutucu bir güce kavuşmuşlardır. Birey ile şirketler arasında oluşan asimetriye rağmen modern dönemin devletin kötücüllüğüne ve özel alanın özgürleştirici etkisine ilişkin devam eden varsayımları nedeniyle bu durum gözden kaçmaktadır.

Netice itibarıyla insan davranışının politik yüzü artık dijital teknolojileri kontrol eden tekno-sermaye gruplarının etkisi altındadır. Politik hukukbilim perspektifinden bakıldığında hukuk düzeninin de bu tesirle değişmesi kaçınılmazdır. Makale, geleneksel liberal anayasacılıktan dijital anayasacılığa geçişi bu gerilim çerçevesinde değerlendirmektedir.

Geleneksel Liberal Anayasacılık

Modern anayasacılığın temel hedefi, bireyin temel hak ve hürriyetlerini korumaktır. Bu doğrultuda erkleri sınırlayarak kontrol dışında alan bırakılmamasına çalışılır. Modern çağın bir getirisi olarak anayasalar, bireylerin temel hak ve hürriyetlerini kamu otoritelerinden korumaya odaklanırlar. Bir diğer deyişle anayasa hukuku, geleneksel olarak bireyin kamu erklerinden korunması gerektiği varsayımıyla hareket eder. Denge ve fren mekanizmaları buna göre kurgulanmıştır (De Gregorio, 2022: 3).

Literatürde anayasacılık hareketleri, devletin yönetim düzeni ile vatandaşların hak ve hürriyetlerinin yazılı ve meşruiyeti haiz belgelerle saptanması olarak da tanımlanmıştır (Tanilli, 1993: 113). Anayasacılık hareketlerinin özünde devlet iktidarının sınırlandırılması ve bireyin temel hak ve hürriyetlerinin korunması düşüncesi bulunur (Gözler, 2018: 18). Geleneksel liberal anayasacılığın temelinde, kişiyi siyasal otoriteye karşı koruma amacı yer almaktadır (Tanilli, 1993: 613). Kişi güvenliğinin sağlandığı ve hukuki güvenlik ortamının garanti edilmesiyle devletin de hukuk kurallarıyla bağlı olduğunun kayıt altına alınması, anayasacılık düşüncesi bağlamında önemli bir aşamaya tekabül etmektedir (Atar, 2019: 106). Bu sürecin bir neticesi olarak anayasalar da genel olarak ve karakterleri itibarıyla devlet erkleri arasındaki ilişkileri tesis etmek, bireyin temel hak ve hürriyetlerini korumak ile azami önem arz ettiği düşünülen müşterek değerlere ilişkin hükümleri ihtiva eder (Suzor, 2018: 3). Bu düşüncenin somutlaştırılması noktasında bir belge olarak anayasalar öne çıkmaktadır. Bununla birlikte kâğıtlara yazılmış çeşitli söz ve vaatlerin kayıt altına alınarak belgeleştirilmesi siyasal iktidarın doğasına karşı daima yeterli değildir. Anayasacılığın amaçları arasında siyasal iktidarın yayılmacı ruhuna karşı kâğıttan engellerden fazlasını meydana getirmek de yer almaktadır (Özbudun, 2019: 18). Bu çerçevede anayasada ifade edilen söz ve vaatlerin yerine getirilmesi noktasında belirtilen kâğıttan engellerden fazlası çeşitli mekanizmalara tekabül etmektedir. Denge ve fren mekanizmaları, anayasa yargısı, değiştirilemez maddeler gibi mekanizmalarla siyasal iktidarın anayasa ile meşruiyet kazanan sınırlar içerisinde kalması sağlanır. Hâliyle devlet iktidarının sınırlandırılması ve bireyin temel hak ve

hürriyetlerinin korunması yalnızca bir tespit işi değildir. Aynı zamanda inşa işidir. Bu doğrultuda, geleneksel anayasacılık tarihinin bir neticesi olarak devlet iktidarını sınırlamak amacıyla çeşitli mekanizmalar inşa edilmiştir.

Anayasacılık hareketleri 19. yüzyılda Batı dünyasında yoğunluk kazanmıştır. Batı örneğinde anayasacılık hareketleriyle demokrasinin gelişimi arasında yakın bir ilişki gözlemlenmektedir (Tanilli, 1993: 114). Anayasacılığın küresel tarihinin dönüm noktalarından birisi de liberal sistemin demokratikleşmesidir. Bu doğrultuda genel oy hakkının tanınması, kitlelerin siyasal süreçlere katılımını sağlayarak anayasal sistemlerin günümüzdeki hâline gelmesi temin edilmiştir (Atar, 2019: 400). Bununla birlikte anayasacılık hareketlerinin sınıfsal temelleri haiz olduğu da unutulmamalıdır (Tanilli, 1993: 116). Bu doğrultuda genel oy hakkının tanınmasının anayasacılık hareketleri açısından esasa ilişkin bir sonuç vermediği de anlaşılmaktadır. Geleneksel liberal anayasacılığın bireyin temel hak ve hürriyetlerinin korunması ve devlet iktidarının sınırlanması gibi amaçlar bilhassa 19. yüzyılın sonu Avrupası'nda gözlemlenebilen burjuva-kral çatışmasının bir sonucudur. Geleneksel liberal anayasacılık, devlet iktidarını temsil eden kralı burjuvanın çıkarları ve hedefleri doğrultusunda sınırlamıştır. Elbette sistemin demokratikleşmesi mezkûr sınırların ve korumaların genele teşmil edilmesi noktasında önemli bir işlevi yerine getirirse de netice itibarıyla sistem, belirli bir sınıfın çıkarları için kurgulanmıştır. Nitekim Pereira ve Keller da (2022: 2650) anayasacılığı modern devletin teşkilatlanması bağlamında bir ideoloji olarak değerlendirmektedir.

Geleneksel liberal anayasacılığın sınıfsal karakteri, dijital anayasacılık tartışmaları için de önem arz etmektedir. 20. yüzyılın ikinci yarısında Batı dünyasının Sovyet tehdidi karşısında çalışma haklarına ve sosyal güvencelere ilişkin birtakım hakları anayasallaştırması örneğinden de görüldüğü üzere toplumsal sınıflar arasındaki etkileşim ve talepler anayasacılığın istikametini belirlemek açısından ziyadesiyle önemlidir. Dijital devrimleri gerçekleştiren yeni tekno-sermaye sınıfının anayasacılık açısından ne gibi sonuçlara yol açacağını anlamak da bu minvalde önemlidir.

Dijital Anayasacılık

Modern anayasacılığın temel hedefleri bireyin temel hak ve hürriyetlerinin korunması ve denetim dışında herhangi bir erkin bulunmamasıdır. Dijital teknolojilerin yükselişiyle denetimsiz güç kazanan ve bireyleri tehdit eden tekno-sermaye odakları geleneksel anayasal aktörlere ve anayasacılık anlayışına karşı bir tehdit arz etmektedir (Celeste, 2019: 2). Dijital anayasacılık, modern anayasacılığın dijital uzaydaki görünümü olarak ortaya

çıkılmaktadır. Başka bir deyişle dijital anayasacılık, internet erişimi olan bir toplulukta erklere ilişkin sınırların uygulamaya konulmasıdır (De Gregorio, 2022: 2). Dijital anayasacılık kavramının tanımı normatif bir olgudan çağdaş anayasacılık değerlerinin dijital topluma uygulanmasını ifade eden ideolojiye kadar değişmektedir (Pereira ve Keller, 2022: 2650).

Dijital anayasacılık kavramı, internet ve dijital teknolojilerle ilgili norm, hak ve ilkelerin ortaya çıkışını konu alan araştırmalarda kullanılmaktadır. Kavram, benzeri bir çerçevede internet yönetişimine yönelik yeni bir alternatif olarak da dermeyan edilmektedir. Egemenlik ve çoklu-paydaşlık bağlamında demokratik temsil ile bireyin temel hak ve hürriyetlerinin korunmasını amaçlayan bir kavram olarak da araştırmalarda yer almıştır. Bir başka deyişle dijital anayasacılık, dijital yönetimdeki erklere yasamaya ilişkin eylem ve faaliyetler arasındaki irtibatı ele alan bir çerçeve olarak ortaya çıkmaktadır (Puukko, 2023: 6658). Celeste (2018: 14) ise, dijital anayasacılığı dijital uzayda bireyin temel hak ve hürriyetlerinin korunması ile erklere arasındaki dengenin sağlanmasını temin eden bir normatif çerçevenin oluşturulmasını hedefleyen şemsiye kavram olarak nitelendirmektedir.

Dijital teknolojilerin anayasal etkileri olabileceğine ilişkin öngörüler literatürde 2002 yılına kadar geri gitmektedir (Celeste, 2019: 1). İlgili akademisyenlerin çalışmaları neticesinde soruna ilişkin merkezi meseleler 2000'li yılların başından beri tartışma konusuna dönüşmüştür (Celeste, 2019: 6). Erken dönemde literatür, bilhassa bilişim ve enformasyon bağlamında özel hukukun anayasal rolünü vurgulamaktadır. Devamında ise, tekno-sermayenin özdenetimi yahut devletsiz anayasacılık nosyonları literatür için ana tartışma başlıklarını oluşturmuştur (Celeste, 2020: 28-30). İnternet ve dijital uzaya ilişkin hukuki incelemenin alanı son dönemlerde regülasyon çabalarından ziyade mezkûr ortamın ifade ve düşünce hürriyeti, demokratik katılım ve özel hayatın gizliliği gibi hukuki değerleri nasıl etkilediğine kaymıştır (Costello, 2023: 326-327). Literatürde dijital anayasacılığı, dijital uzaydaki ilişkiler ve diğer somut durumlardan türeyen özel hukuka ilişkin yeni normların anayasacılık perspektifiyle ele alınması olarak tanımlayan görüşler de mevcuttur. Bu çerçevede özel hukukun dijital uzayı düzenleyici etkisi hatırdan tutulurken mezkûr etkinin hiçbir zaman gerçek anlamda bir anayasacılık faaliyeti sayılmayacağı da unutulmamalıdır (Costello 2023: 337). Nitekim dijital anayasacılığa ilişkin temel eleştirilerden birisi de kavramın gerçekten bir anayasacılık faaliyeti olmasından ziyade anayasacılıktan etkilenen bir düşünce olduğuna ilişkindir (Costello 2023: 338). Özel hukuk kişilerinin dijital uzayda norm ihdas etme ve meşruiyeti olmamasına rağmen uhdelere

kamusal yetkileri almaya ilişkin çalışmaları dijital anayasacılık olarak nitelendirilemez (Costello, 2023: 339).

Bazı görüşlere göre dijital uzayı ve bilhassa çevrim içi sosyal platformları regüle etmeye yönelik çalışmaları anayasacılık faaliyeti olarak nitelemek vahim bir hatadır (Costello, 2023: 329). Regülasyon faaliyeti anayasacılık hareketlerinin bir sonucu olarak hâlihazırda sınırları belirlenmiş kamu gücünün, kendisine tayin edilen amaçlar doğrultusunda kullanılmasından ibarettir. Bu faaliyeti anayasacılık içerisinde değerlendirmek yersizdir.

Hukuk çalışmalarında önemli ve yeni bir fikre tekabül ediyor olsa da söz konusu alanda üzerinde uzlaşmış bir tanımın bulunmaması ve dijital anayasacılığın hangi enstrümanlar vasıtasıyla gerçekleşebileceği hususunda belirsizlik olduğu anlaşılmaktadır (Wimmer ve Moraes, 2022: 3). Dijital anayasacılık ifadesi çerçevesinde dijital uzayda bireyin korunmasına ilişkin ortaya çıkan sorun kapsamında muhtelif kavramsallaştırmalar yapılmıştır. Bu doğrultuda tekno-sermaye şirketlerinin denetimi, alanın yönetişimine ilişkin sorunlar da aynı şekilde kavrama ilişkin tartışmaların çerçevesine girmiştir. Netice itibarıyla dijital anayasacılık kavramı, çevrim içi ortamın gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan meydan okumaların kamu hukuku perspektifiyle ele alındığı bir çeşit çatı kavrama dönüşmüştür.

Henüz muğlak bir kavram olması nedeniyle dijital anayasacılığın konularına ilişkin sınırlar değişmeye devam etmektedir. Literatürdeki erken görüşlerin devletin internet üzerindeki tesirine odaklandığı görülürken son zamanlarda ise, çevrim içi platformlar başta olmak üzere özel şirketlerin etkisi çalışma konusu hâline getirilmiştir. Olağan şartlarda kamu kurumları tarafından kullanılması gereken bazı kısıtlayıcı yetkilerin herhangi bir denge mekanizması olmaksızın tekno-sermaye grupları tarafından kullanılıyor olması, mezkûr değişimin önemli sebeplerinden birisidir. (Wimmer ve Moraes, 2022: 3-4). Bu durum; dijital anayasacılığın konu, sorun ve aktörlerinin de henüz şekillenme aşamasında olduğunu göstermektedir.

Mevcut hâliyle dijital anayasacılık kavramı epistemik kıymeti zayıf olmasına rağmen yaygın olarak kullanılmaktadır. En geniş anlamıyla dijital anayasacılık, dijital teknolojilerin hükümranlığının sürdüğü çağımızda anayasal hakların korunması amacına matuftur. Bu itibarla tartışmayı internete ve çevrim içi platformlara sıkıştırmak, kavramın kısıtlı bir zeminde ele alınması sebebinin doğurmaktadır. Yapay zekâ teknolojileri, veri korunması, yakın zamanda ortaya çıkan kuantum teknolojileri de dijital anayasacılık perspektifine dâhil edilebilir (Pereira ve Keller, 2022: 2651).

Dijital Anayasacılık Kavramına Yönelik İhtiyaç

Dijital devrim nedeniyle neoliberal küreselleşme yeni bir safhaya girmiştir. Dijital teknolojiler, merkeziyetsiz ve katılımcı topluluklar ortaya çıkarmıştır. İnternet altyapısı sayesinde çokluğun kendi içerisinde özellik arz etmeyen tikel etkileşimini mümkün kılan bir iletişim kültürü meydana gelmiştir. Ayrıca tarihte benzeri daha önce görülmeyen bilgi temelli ekonomiler ortaya çıkmıştır (Gurumurthy ve Chami, 2021: 30). Mevcut durumda pazardaki güç, kontrol edilen yahut erişilebilen veriyle ölçülmektedir (Gurumurthy ve Chami, 2021: 29). Tekno-sermaye grupları, bireylere ilişkin verilerin çok büyük bir kısmını kontrol ederek yalnızca ticari anlamda değil siyasi anlamda da büyük bir güce erişmişlerdir. Öyle ki özel aktörler olan tekno-sermaye grupları neredeyse kamu aktörleri kadar güçlü hâle gelmiştir. Bununla birlikte kamu aktörlerinin aksine anayasal sınırlarla bağlı değildirler ve bireylere karşı daha kolay güç kullanabilmektedirler. Tekno-sermaye gruplarının dijital toplum çağında uhdelerinde bulundukları gücün kaynağı çevrim içi dünya bağlamında ele geçirdikleri eşik bekçisi görevinden ileri gelmektedir (Celeste, 2019: 4).

Anayasacılığın devlet-merkezli kurgusu küresel dijital ekosistemin sunduğu meydan okumalar karşısında kaçınılmaz şekilde yeniden düşünmeyi mecbur bırakmaktadır. Bir zamanlar yalnızca devletlerin var olduğu alana çok-uluslu şirketlerin baskın bir unsur olarak dâhil olması anayasacılığın değişmesini mecburi kılmıştır (Celeste, 2022: 48).

Günümüzün içtimai yapısı modern dönemin sunduğu manzaradan çok daha karmaşıktır. Algoritmik toplum olarak da nitelendirilebilecek yapı, geleneksel ulus-devletler ile sıradan bireyler arasında duran ve algoritmalar ile yapay zekâdan istifade etmek suretiyle kalabalıkları kâr elde etmek için çeşitli ajandalar lehine manipüle eden çok uluslu çevrim içi sosyal platformları da ihtiva etmektedir. Devletler, birey hakları için yegâne endişe kaynağı olmaktan çıkmıştır (De Gregorio, 2022: 1). Ulus-devletin erkler üzerindeki tekeli sürdürdüğünü söylemek imkânsızdır. Bilhassa tekno-sermaye gruplarının merkezinde yer aldığı özel alan, ulus-devletin aleyhine genişlemeye başlamıştır. Bu durum, bireylerin temel hak ve hürriyetlerine karşı bir tehdit arz etmektedir (Celeste, 2022: 54).

Dijital anayasacılık temelde analog normların fazlasıyla karmaşık sanal dünya için yetersiz kaldığı gerçeğinden neşet etmektedir. Bu doğrultuda yalnızca geleneksel anlamda kamusal olarak bilinen güçlerin değil aynı zamanda devlet dışı aktörlerin de uhdelerinde bulundukları erklerin kısıtlanması önemli bir amaç olarak ortaya çıkmıştır. Yeni dünyada devlet-dışı

aktörlerin bireylerin temel hak ve hürriyetlerine yönelik arz ettikleri tehdidin yok sayılması anakronizmdir. Günümüz dünyasında insanlık onuru özel aktörler tarafından da ihlal edilebilir (Celeste, 2020: 31-32). Bir başka ifadeyle algoritmik toplumda birey hak ve hürriyetlerine ilişkin tehditler artık yalnızca kamu otoritelerinden kaynaklanmamaktadır. Dijital teknolojiler eliyle yeni kamusal alanlar oluşturan ve oluşturdukları bu alanları keyfiyetleri çerçevesinde idare eden tekno-sermaye grupları bugün için birey hak ve hürriyetlerine yönelik en ciddi tehditleri arz etmektedir (De Gregorio, 2022: 4). Bu noktada Türkçe literatürdeki yaklaşımın tenkiti zaruridir. Aydoğdu'nun (2023: 100-101) eserinde yer alan ve hukuk dogmatığıyla sınırlı olarak ileri sürdüğü, kişilerin dijital araçlarla daha çok bilgiye ulaşip daha iyi kararlar alabileceği, kamu yönetiminin şeffaflaşacağına ilişkin varsayım tehlikeli derecede iyimserdir. Makale genelinde belirtildiği üzere tekno-sermaye grupları tarafsız nesnelere değil bilakis ideoloji yüklü öznelere. Bu itibarla vatandaşlara yönelik bilgi akışını algoritmalar marifetiyle kendi menfaatleri doğrultusunda manipüle edebilmektedirler. Bu durum, Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin 19. maddesinde yer alan, "müdahale olmaksızın fikir sahibi olma hakkını" tehlikeli surette ihlal etmektedir. Bu bağlamda Türkçe literatürde yer alan bazı çalışmaların paradigma değişimlerini anlamaksızın iyimser ezberleri tekrara mahkûm olması dikkat çekmektedir.

Geleneksel liberal anayasacılık yaklaşımı, teknolojik gelişmelerin sonuçları için yeterli değildir. Geleneksel liberal anayasacılık anlayışının hâkim olduğu günümüzde çevrim içi platformlar, özerk bir şekilde kendi kurallarını ve uygulamalarını belirleyip uygulayacak hâle gelmişlerdir. Gittikçe daha fazla devlet görevini gasp eden alan çevrim içi platformlar, ülkesel egemenlik ilkesinin işlevsel egemenlikle değişmesine sebep olmuştur. Çevrim içi platformlar bireylerin birbirleriyle nasıl ilişki kuracağını, haklarının ne olacağını ve haklarını nasıl dermeyer edeceklerini kendi dijital altyapılarını özerk surette işletmek suretiyle küresel ölçekte belirlemektedir (De Gregorio, 2021: 55).

Dijital anayasacılığın temel itibarıyla iki kaygı üzerinden meydana geldiği ileri sürülebilir. İlki, geleneksel egemenliğin parçalanması ve hukuku meydana getiren sosyal yapının bozulmasıdır. Bu çerçevede esas kaygı, geleneksel modern devletin egemenlik alanının ve anayasal değerlerinin aşınarak özel alanın gittikçe genişlemesidir. İkinci kaygı ise, birincisiyle tam bir zıtlık içerisindedir. Bu çerçevede siber-liberteryen olarak nitelendirilebilen bir anlayıştan söz edilmektedir. Mezkûr anlayış bağlamında siber uzay, geleneksel erklerin dışında münhasır bir egemenlik alanı teşkil etmektedir. Bu alan çerçevesinde hüküm süren özel aktörlerin öz-denetim girişimleri de geleneksel

modern devletin anayasal sistemleriyle ontolojik benzerlikler taşımaktadır. Diğer bir deyişle özel alanda geleneksel anayasacılığın değerlerinin yaşatılmasına ilişkin bir öneri söz konusudur (Costello, 2023: 332).

Dijital teknolojilerin gelişmesi, yalnızca bireylerin haklarının ve verilerinin korunmasına ilişkin sorunları doğurmamıştır. Çevrim içi platformların yaygınlaşmasıyla birlikte mezkûr teknolojileri geliştiren şirketler, kamusal alanı düzenleme ve yeniden kurgulama imkânına erişmişlerdir. Bu durum, kamusal aktörlerle şirketler arasında söz konusu yetkilere yönelik çatışmanın doğmasına sebep olmuştur (De Gregorio, 2021: 1-2). Kâr amacıyla kurulan şirketler, kamuya ilişkin söz konusu yetkilerini amaçları doğrultusunda istismar etmektedir.

Çevrim içi sosyal platformlar, niteliği itibarıyla kamusal alan oluşturması nedeniyle öne çıkmaktadır. Merkeziyetsiz olduğu kabul edilen ve küresel bir iletişim zemini sunan çevrim içi sosyal platformların, nötr oluşumlar olduğu kabul edilmiştir. Bununla birlikte sanıldığı gibi aksine dijital teknolojiler tarafsız yahut otonom değildir. Bir insan tarafından şekillendirilirler. Temel işlevleri, başka bir insana ilişkin karar almaktır (De Gregorio, 2022: 3). Dolayısıyla taraflıdır. Taraflılık hâli yalnızca belirli bir siyasal aktöre bağlı çalışmak olarak algılanmamalıdır. Çevrim içi sosyal platformların yapısı ve faydalandıkları algoritmalar, mecrayı yeniden kurgulayarak iletişimi şekillendirmektedir. Aynı zamanda kullanıcıların hangi bilgiyi görecekle de yine platformun yapısı tarafından belirlenebilmektedir. Hâliyle kullanıcı ile platform arasındaki ilişki hiçbir şekilde tarafsız olamaz. Platformun sahibi olan tekno-sermaye grubu içerik ve iletişime daima müdahil hâldedir (Suzor, 2018: 3).

Anayasacılık değerleri ile tekno-sermaye grupları arasında bulunan karşıtlık ilişkisi (Wimmer ve Moraes, 2022: 4) nedeniyle dijital uzay, bireyin temel hak ve hürriyetlerini tehdit eden bir mekâna dönüşmüştür. Kamu gücünün anayasacılık değerleri bağlamında tekno-sermaye gruplarının çevrim içi platformlarına yönelik müdahaleleri kabul edilmemektedir. Rıza üretme mekanizması işlevini de gören çevrim içi platformlar, bu durumun müsebbibidir. Çevrim içi platformların kamusal alan oluşturan işlevleri, mezkûr platformların kamu makamları karşısında ve kamuoyu önünde sorumlu tutulabilmesini gerektirmektedir (Suzor, 2018: 2). Kamusal ve özel alan arasındaki liberal ayrımın yetersiz kaldığı nokta tam olarak burada kendini göstermektedir (Suzor, 2018: 4). Çevrim içi platformlar netice itibarıyla kâr etmek amacıyla kurulmuş şirketlerin mülkiyetindedirler. Şirketlerin tasarufu altındadırlar. Öyleyse tehdit açık ve net bir surette ortaya çıkmaktadır. Kamusal alan, mutlak surette özel tasarruflara açık hâle gelmiştir. Bu durum,

ifade edildiği üzere, geleneksel liberal anayasacılığın dayandığı ayrımları anlamsız hâle getirmektedir. Mevcut durumda bireyin temel hak ve hürriyetlerinin korunması önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Dijital anayasacılığın muhatap olduğu tehdit ve meydan okumalar yalnızca bireyin temel hak ve hürriyetlerini değil aynı zamanda demokratik değerleri de tehdit etmektedir (De Gregorio, 2022: 16). Demokratik sistemlerde hukuk, demokratik meşruiyeti haiz organlar tarafından oluşturulur. Algoritmik toplumun kabul ettiği haliyle tekno-sermaye gruplarının dijital uzay özelinde hukuk yaratıp uygulaması demokratik sistemi ve bireyin temel hak ve hürriyetlerini akamete uğratmaktadır (De Gregorio, 2022: 20).

Bireylerin temel hak ve hürriyetlerinin, çevrim içi ortamda korunması için muhtelif girişimler gerçekleştirilmiştir. Söz konusu girişim ve ilanların henüz tatmin edici bir hukuki metne vücut vermediği bilinmektedir (Suzor, 2018: 3). Üstelik söz konusu metinlerin kahir ekseriyeti devletin, internet üzerindeki etkisi ve denetimini azaltmak yahut ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Kanaatimizce mezkûr amacın gerçekleşmesi, bireyin temel hak ve hürriyetlerinin korunması noktasında negatif etki yaratacaktır.

Devlet ile ulus-aşırı tekno-sermaye grupları arasındaki ilişkilerin niteliği de önemli bir sorun arz etmektedir. Mezkûr nitelemenin dijital anayasacılık kavramı çerçevesinde yapılabileceği düşünülmektedir. Geleneksel liberal anayasacılık gibi dijital anayasacılığın da sınıfsal anlamı haizdir. Bununla birlikte geleneksel liberal anayasacılığın eliyle oluşan vatandaş aktörü, dijital anayasacılık çerçevesinde soruna farklı bir karakter kazandırmaktadır. Alışıldık vatandaş-dikotomi, kamu-özel dikotomisini aşan şekilde tekno-sermaye, vatandaş ve devlet arasında bir çelişki durumu meydana gelmiştir.

Yatay Tehditler Karşısında Muğlak Bir Kavram

Bilinen anlamıyla anayasalar; hükûmetlerin gücünü sınırlamak ve böylelikle bireyleri, kamu otoritelerine karşı korumak için meydana getirilmiştir. Anayasa hukukunun klasik perspektifi, erkin kamu otoritelerinde mahfuz olduğu ön kabulüyle hareket etmektedir. Bununla birlikte veri ve bilişim teknolojilerinin gelişmesiyle yeni bir erk, dijital formla belirmiştir. Hâliyle anayasacılığın önündeki yeni bir sorundan söz edilebilir. Yalnızca kamu erkinin dijital uzayı regüle etmesine yönelik sınırları değil aynı zamanda dijital uzayın yeni aktörlerinin ortaya sunduğu yeni tehditlerle baş edilmesi gerekmektedir. Dijital uzayın niteliği göz önünde bulundurulduğunda sorunun ulusal değil küresel nitelikte olduğu gözlemlenmektedir (De Gregorio, 2021: 42).

Dijital anayasacılık kavramı genel olarak dijital teknolojiler ışığında hukuki uygulamaları ve temel hak ve hürriyetlerin korunmasını ifade etmek üzere kurgulanmıştır. Bununla birlikte mezkûr kavramın kullanılmasında muhtelif tutarsızlıklar göze çarpmaktadır (Pereira ve Keller, 2022: 2650). Gill'e (2015: 2) göre; dijital anayasacılık, internet üzerindeki erk kullanımına ilişkin sınırları, bir kısım siyasi hakları ve yönetim kurallarını dolaşıma sokmayı hedefleyen inisiyatiflerin bütünüdür. Bununla birlikte dijital anayasacılık kavramı için evrensel olarak uzlaşa sağlanmış bir tanımın varlığından söz etmek mümkün değildir. Kavram genellikle siyasi haklar, yönetim normları ve internet üzerinde güç tasarrufunun sınırlanmasına yönelik bir amacı ifade etmek için kullanılmaktadır (Wimmer ve Moraes, 2022: 2). Kavram aynı zamanda, dijital teknolojilerin etkisini karşılamaya yönelik anayasal hareketler, mevzuat çalışmaları ve muhtelif inisiyatiflerle irtibatlı olarak kullanılmaktadır (Wimmer ve Moraes, 2022: 3). Dijital anayasacılık literatürü, toplumsal anayasacılığın sunduğu çerçeveden istifade etmek suretiyle kavramı; sivil toplum yahut ulusaşırı şirketlerden neşet eden anayasal kural oluşturma süreci olarak tanımlamaktadır (Golia, 2023: 11).

Dijital anayasacılık, internetin dünya genelinde kullanılmaya başlandığı 1990'ların sonrasındaki tekâmül sürecine de atıfta bulunur. Esas itibarıyla dijital teknolojiler ile anayasacılığın birbirlerini nasıl etkilediğine odaklanır. Başka bir deyişle dijital anayasacılık yeni bir anayasacılık formundan ziyade dijital teknolojiler ile anayasacılık arasındaki dinamik ilişkiye yönelik teorik ve pratik bir cevabı ifade eder. Anayasa hukukunun dijital teknolojilerin doğurduğu sonuçlara yönelik tepkileri de bu cevabın içine dâhil edilebilir (De Gregorio, 2021: 56).

Dijital anayasacılık, bağlantılı bir toplumda erklerin kullanılmasına ilişkin sınırların nasıl konulabileceği tartışmasını ifade eder. Ayırıcı özelliği ise, özel kişilerin ve bilhassa tekno-sermaye gruplarının da elinde geleneksel anlamda kamusal olarak nitelenen erkin haiz bulunduğu kabulüyle mezkûr aktörleri de sınırlama amacını taşımasıdır. Geleneksel anayasa hukuku ve liberal anlayışın özel ve kamusal alan arasındaki ayrımının anlamsızlaşması nedeniyle mezkûr amaç ciddi surette karmaşık bir durum arz etmektedir. Üstelik çevrim içi sosyal platformların, kurallarını nasıl belirlediği ve uyguladığı hususu da kullanıcıların insan haklarına ilişkin önemli tehditler arz etmektedir (Suzor, 2018: 4). Bir başka deyişle anayasacılık temel olarak devlet erkinin sınırlanması ise, dijital anayasacılık çevrim içi sosyal platformları yöneten tekno-sermaye gruplarının ellerinde bulundurduğu erkin sınırlanması anlamına gelmektedir (Suzor, 2018: 8).

Literatürde dijital anayasacılık kavramına yönelik bazı eleştiriler mevcuttur. Mezkûr eleştirilerin başında dijital anayasacılığın fiili uygulama alanının ifade özgürlüğü, özel hayatın gizliliği, seçim güvenliği, tüketicinin korunması ve pazar regülasyonu gibi alanlara sıkışmasının yanı sıra geleneksel liberal anayasacılığın ahlaki değerinin sorgulanmadan dijital uzaya zerk edilmesi gelmektedir (Golia, 2023: 2-3). Dijital anayasacılığa yöneltildiği gereken asli soru, kamu otoritelerinin yanında ve onlarla yarışan yeni özel aktörlerin olduğu bir ortamda ne gibi faydalar sağlayabileceği hususudur (Pollicino ve Paolucci, 2022: 16).

Pollicino ve Paolucci (2022:16), geleneksel liberal anayasacılıktaki ilişkiyi dikey olarak tanımlamaktadırlar. Bu doğrultuda kamu otoritesi ve birey temel hak ve hürriyetleri arasındaki ilişki dikey bir dikotomi olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte dijital teknolojilerin yaygınlaşması ve sosyal bir çehre kazanmasıyla birlikte tekno-sermaye gruplarıyla bireyler arasında kurulan ilişki yatay niteliktedir. Zira ikisi de özel hukuk kişisidir. Bununla birlikte mezkûr ilişki, yatay niteliğine rağmen geleneksel ilişkiyi de andırmaktadır. Bu durumun sebebi, tekno-sermaye gruplarının ellerinde bulundurdukları veri, maddi güçleri, ülke-aşırı nitelikleri ve kullandıkları teknolojiler itibarıyla neredeyse-devlet niteliğine kavuşmuş olmalarıdır. Geleneksel olarak bilinen birey ve devlet unsurlarının yanında tekno-sermaye grupları, erk sahibi olarak yeni bir unsur vasfıyla ortaya çıkmıştır.

Makale genelinde sıklıkla vurgulanan dijital anayasacılık kavramının muğlak oluşu hususunun bir sebebi de dijital meydan okumaların yarattığı tehdidin yatay niteliğidir. Tekno-sermaye grupları, kendi kontrollerine hasredilmiş kamusal alanlar oluşturarak bundan kâr eden özel hukuk kişileridir. Dolayısıyla geleneksel liberal anayasacılığın, kamu gücü karşısında kendilerine sağladığı korumalardan istifade ederler. Bununla birlikte mezkûr niteliklerine rağmen kamu gücünden beklenenden çok daha etkili şekilde hak ihlallerine imza atmaktadırlar. Siyasal alanı kâr amacıyla manipüle eden distopik bir çevrenin yaratıldığından söz edilebilir. Bu tehdidin yatay zeminde gelmesi kamu hukukçuları açısından önemli bir sorundur. Mutlak müdahalecilik anlayışının benimsenmesi hâlinde geleneksel liberal anayasacılık anlayışının merkezi kabulleriyle çatışılacaktır. Meselenin özel hukuka ait olduğunun kabul edilip müdahalesizlik anlayışıyla hareket edilmesi hâlinde ise, birey temel hak ve hürriyetleri ifade edildiği üzere önemli tehditler oluşturmaya devam edecektir. Kavramın muğlak olmasının nedenlerinden birisi de alışılmadık bir meydan okuma ile muhatap olunmasıdır.

Muğlak Bir Kavramın İşlevi

Dijital anayasacılık kavramının sebep-i hikmetine tekabül eden meydan okumalar henüz tamamlanmış değildir. Sürekli yenilenen ve değişen meydan okumaların belirlediği çerçevede dijital anayasacılık kavramı da mecburi bir muğlaklığa itilmektedir. Bu muğlaklığın temel nedeni, kavramın sınırlarının henüz kesin bir şekilde belirlenmemiş olmasıdır. Hâliyle dijitalleşmenin getirdiği muhtelif sorunların bir şekilde dijital anayasacılık çerçevesinde tartışılması da mümkün olmuştur. İlk bakışta zafiyet gibi gözükken muğlaklık, esas itibarıyla kavramın politika yapımı noktasında daha kolay bir şekilde kullanılmasını sağlayan bir işlevsellik arz etmektedir. Kavramın işlevselliği, politika yapımı noktasına sıkışmış değildir. Aynı zamanda muhtelif sorunlara yönelik yeni yaklaşımların soyut zeminde tartışılması da yine mezkûr muğlak karakter sayesinde mümkün hâle gelmektedir.

Dijital anayasacılıkla aynı amaca yönelik kurgulanan internet yönetişimi, günümüzde geniş bir alanı kapsamaktadır. Nesnelere interneti, yapay zekâ, otonom araçların değerlendirilmesi gibi hususlar da mezkûr alana dâhildir. Kullanıcıların, sermayenin ve hükûmetlerin arasındaki ilişkilerin uluslaşırı karakteri de tek bir devletin yargılama yetkisini ülkesel olarak aşmaktadır (Redeker, 2019: 2). Çevrim içi hakların korunması da dijital anayasacılık başlığı altında genişletilmiş bir tartışma konusu hâline gelmiştir (Wimmer ve Moraes, 2022: 2).

Redeker (2019: 5) dijital anayasacılığı; internet temelli olarak siyasal hakların belirlenmesi, yönetim ilkelerinin oluşturulması ve internet üzerinde erk kullanımının sınırlanması olarak tanımlamaktadır. Bu doğrultuda dijital anayasacılığın öncelikli olarak devleti, ikincil olarak ise sermayeyi sınırlaması gerektiğini düşünen Redeker, liberal paradigmanın dijital uzaya ilişkin sınırlı idrakini sürdürmektedir. Hâlbuki, dijital anayasacılığın muhatabı olduğu birincil meydan okuma teknolojinin regülasyonu değildir. Bunun yerine la-yüsel tekno-sermaye güçleriyle birlikte gelişen özel alanın ve demokrasiye yönelik etkilerinin sınırlanması temel meseledir (De Gregorio, 2022: 3).

Dijital anayasacılık; özel normatif belgeler, regülasyon girişimleri ve devletlerin dijital platformlara ilişkin cebri icra faaliyetlerini kapsamaktadır. Bu durum epistemik bir karmaşa yaratarak kavramın işlevselliğini tehlikeye atmaktadır (Pereira ve Keller, 2022: 2665). Özel aktörlerin haklara ilişkin beyanları, devletlerin pozitif yükümlülükleri çerçevesindeki faaliyetleri ve çevrim içi platformların öz-denetim başlığıyla gerçekleştirdikleri teşebbüsler dahi dijital anayasacılık başlığı altında tartışılmaktadır. Netice itibarıyla kavramsal tartışmaları sıhhatli bir zeminde yürütmek mümkün olmamaktadır.

Çevrim içi platformların, kullanıcılarına çoğunlukla dayattıkları hizmet şartları hukuki karakteri itibarıyla bir sözleşme niteliğindedir. Bir şirket ile müşteri/tüketici arasındaki sözleşmenin özel hukuka ilişkin olması beklenir. Bununla birlikte tekno-sermaye gruplarına ait şirketlerin müşteri/tüketicileriyle yaptıkları sözleşmeler, esas itibarıyla yeni tip bir kamusal alan inşa etmektedir. Dijital etkileşimin gerçekleştiği kamusal alanı düzenleyen bu sözleşmeler esas itibarıyla insanın günlük hayatını düzenleyen, fiilen anayasal niteliği haiz belgelere dönüşmüştür (Suzor, 2018: 3).

Müşteri/tüketici ile şirketler arasındaki sözleşmelerin kamusal alana ilişkin sonuçları geleneksel liberal anayasacılık hareketlerinde eksik bırakılmıştır bir alandır. Bir başka deyişle ifade hürriyeti, demokratik katılım hakkı ve bağlı diğer haklar esas itibarıyla devlete karşı dermeyan edilmek üzere kurgulandığı için özel hukuk kişilerine karşı ileri sürülemez. Netice itibarıyla özel hukuk kişileri, makale bağlamında tekno-sermaye grupları, bireylerin mezkûr hak ve hürriyetlerini sözleşme marifetiyle rahatlıkla ihlal edebilir vaziyete gelmiştir. Her ne kadar kendiliğinden bir akıl yürütme devlete karşı dermeyan edilen bir hakkın özel aktörlere karşı evleviyetle korunacağı önermesini ileri sürse de liberal paradigma içerisinde devletin mezkûr hakları korumak üzere özel aktörlere müdahalesi olumsuz karşılanmaktadır. Bu doğrultuda bireylerin temel hak ve hürriyetlerin özel aktörlere karşı nasıl korunacağına ilişkin hukukun anayasal bağlamda henüz gelişmediği ileri sürülebilir (Suzor, 2018: 3).

Dijital devrimin bir sonucu da hukuk düzeninde yasallığın yerini sözleşmelere bırakması olarak tanımlanabilir (Çatlı, 2021a: 170). Kullanıcı hizmetleri sözleşmesi her ne kadar tüketici/kullanıcı ile platform arasında hizmetin hangi şartlarda kullanılacağını tayin eden özel bir sözleşme niteliğinde olsa da esas itibarıyla çevrim içi alanın anayasallaştırılma süreci olarak algılanmaktadır. Tekno-sermaye grupları, ticari girişimleri olan çevrim içi platformlar nezdinde olağan şartlarda kamuya hasredilen diğer erkleri de kullanmaktadır. Bu çerçevede tekno-sermaye gruplarının yönettikleri platformlar bağlamında yapılan paylaşımların hukuki ihlal oluşturup oluşturmadığına ilişkin denetimi kendilerinin gerçekleştirilmesi dikkat çekmektedir. Devletin münhasır cezalandırma yetkisi ile yargı yetkisinin gaspı anlamına gelen bu durum ilgi çekicidir. Özellikle Meta'nın Denetim Kurulu, tekno-sermaye gruplarının yargı yetkisini gaspına ilişkin paradigmatik bir örnek arz etmektedir. Varılan noktada temel hakların korunmasının özelleştirilmesinden söz edilebilir (De Gregorio, 2022: 17-18).

Ülke sınırlarını aşan ve bireyin hayatı ile devletin egemenliğine de dokunan geniş alan günümüzde neredeyse münhasıran hizmet şartları sözleşmeleri ile düzenlenmektedir. Dijital uzayın yönetim ve regülasyonunda hizmet şartları kullanılması hukukun üstünlüğünü akamete uğratmaktadır (Suzor, 2018: 4-8). Dijital platformlar, kamuya benzer idari yetkiler kullanabilmektedir. Söz konusu yetkiler, geleneksel olarak kamu organlarına ait olsa da tüketici/kullanıcı ile tekno-sermaye grupları arasındaki yeni ilişki sebebiyle durum değişmiştir. Bununla birlikte tüketici/kullanıcıların tekno-sermaye gruplarına karşı haklarını nasıl ileri süreceği hususu ise, kamu organlarına karşı gerçekleştirdikleri dermeyana kıyasla son derece muğlak gözükmektedir. Nitekim unutulma hakkının kullanılması hususunda da görüldüğü üzere sürecin ilerleyişi de belirsizdir. Silinme ve ilişkili taleplerin işletilmesi mezkûr belirsizlikle sürdürülürken ilgili tedbirlerin uygulanmasına ilişkin değerlendirmeler de bütünüyle gizli bir şekilde ve algoritmaların desteğiyle gerçekleştirilmektedir (Pollicino ve Paolucci, 2022: 18). İlişki, tekno-sermaye gruplarının lehine tek yönlü olarak sürdürülmektedir. Demokratik meşruiyeti nakıs tekno-sermaye gruplarının ifade edildiği üzere geniş bir alanı düzenleyen dijital uzayı, avantajlı konumlarına dayanarak hazırladıkları hizmet sözleşmeleriyle düzenlemeleri temel sorunlar doğurmaktadır. İfade edildiği üzere bu sorunların en önemlisi meşruiyet sorunudur. İkincisi ise, bireyler arası ilişkilere dair belirli ve güvenli bir ortam sunan hukuk devletin ortadan kaldırılarak tekno-sermaye gruplarının avantajlı konumlarıyla kullanıcıları istismar edebildikleri güce dayalı bir ortam oluşturulmasıdır. Mevcut durumda büyük teknoloji şirketleri dijital ortamda gerçekleşen toplumsal etkileşim, ekonomik faaliyet ve siyasi süreçler üzerinde hâkim ve hakem konumundadırlar (Gurumurthy ve Chami, 2021: 34). Bu tehdit karşısında bilhassa Avrupa Birliği tarafından sürdürülen dijital anayasacılık çalışmaları bireyler ile tekno-sermaye arasındaki asimetreyi ortadan kaldırmayı hedeflemektedir (De Gregorio, 2021: 60).

Normatif bir olgu olarak dijital anayasacılık; internet üzerinde erk kullanımını sınırlamak, yönetim ilkelerini ortaya koymak ve belirli bir siyasi haklar manzumesi ortaya çıkarmak için gerçekleştirilen inisiyatiflerin bütününe ifade etmektedir (Pereira ve Keller, 2022: 2666). Dijital uzayda bireyin, temel hak ve hürriyetlerin korunması ve erkler arasındaki dengenin sağlanmasına yönelik normların üretilmesine ilişkin çalışmalar aynı zamanda dijital uzayın anayasallaştırılması olarak da nitelendirilmektedir (Celes-te, 2019: 14). Bu kavramsallaştırma, dijital anayasanın normatif karakterini vurgularken kaynak noktasını belirsizleştirerek işlevselliğini kısıtlamaktadır.

Dijital anayasacılık faaliyetlerinin öznesinin özel aktörler de olabilmesi hâlihazırda eleştiri konusu olan özel aktörlerin alanının haddinden fazla genişlemesi hususunu daha derin bir soruna dönüştürmektedir. Mezkûr yaklaşım aynı zamanda dijital anayasacılık kavramının, anayasacılık boyutunu da daraltmaktadır. Haklara ilişkin herhangi bir beyan yayınlayan herhangi bir aktörün faaliyetleri anayasacılık olarak değerlendirilemez. Başta demokratik meşruiyet ve cebri icra imkânsızlığı olmak üzere çok sayıda sorunla malul doğacak bu gibi çalışmalar, dijital uzayı düzenlemek yerine daha büyük bir kaos doğurmaktadır.

Dijital anayasacılığa ilişkin ikinci yaklaşım ise kavramın, mevcut anayasal korumaların teknoloji vesilesiyle gerçekleşen toplumsal dönüşümlere uyarlanmasını esas almaktadır. İfade hürriyeti bu bağlamda önemli bir örnek olarak ortaya çıkmaktadır. Dijital iletişimin gelişmesiyle yeni nitelik arz eden kamusal alanın düzenlenmesi bireylerin temel hak ve hürriyetlerinin korunması noktasında çift yönlü yeni sorunlar doğurmaktadır (Pereira ve Keller, 2022: 2668). Bu yaklaşım dijital anayasacılığın ilke ve değerlerinin, mevcut anayasal hakların korunmasında ihtiyaç duyulan yorumların geliştirilmesi hususunda yargıya yardımcı olabileceğini öne çıkarmaktadır (Pereira ve Keller, 2022: 2669). Netice itibarıyla mezkûr ikinci yaklaşım dijital anayasacılığın, var olan anayasalar ve hukuk uygulamaları için yeni bir normatif alan olabileceğini ileri sürmektedir (Pereira ve Keller, 2022: 2670).

Üçüncü bir yaklaşım ise, dijital anayasacılığın devlet ve devlet dışı aktörlerin dijital uzayda anayasal hakların icbar edilmesi için gereken teorik çerçeve olduğunu ileri sürmektedir. Bu çerçevede kavram, dijital platformların elinde odaklanan erkin dağıtılması noktasında anlaşılmaktadır. Esas itibarıyla ikinci ve üçüncü yaklaşım arasında önemli bir fark gözükmemektedir. Üçüncü yaklaşım da liberal anayasacılık değerlerinin yeni araçlarla dijital dünyada gerçekleşen ilişkilere uygulanmasına yönelik çalışmaları kapsamaktadır (Pereira ve Keller, 2022: 2670).

Devlet ve Dijital Anayasacılık

Dijital meydan okuma karşısında yalnızca modern devletin bir ürünü olan geleneksel liberal anayasacılığın değil aynı zamanda modern devletin kendisinin de bir kriz içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Krizin muhtelif sosyolojik ve siyasi boyutları mevcuttur. Bununla birlikte makalenin sunduğu anayasacılık perspektifi, meselenin hukuki boyutuna yoğunlaşılmasına yönelik bir gereklilik doğurmaktadır.

Hukuki açıdan herhangi bir siyasi birimle devlet arasındaki farkın belirlenmesi noktasında birbirinden farklı yaklaşımlar sergilenmektedir. Bu yaklaşımlar arasından en bilineni Jellinek'in (1929) üç unsur teorisi. Jellinek'in üç unsur teorisi, aynı zamanda devletin siyasalla olan ilişkisini inkâr etmemesi açısından da makalenin perspektifiyle uyumaktadır. Üç unsur arasındaki karşılıklı ilişkinin dijital devrimle birlikte parçalanmaya başladığı ileri sürülecektir. Bu yaklaşım daha önce devlet teorisi bağlamında Çatlı (2021b: 92-122) tarafından da kullanılması itibarıyla akademik anlamda verimli bir analitik şema sunmaktadır.

Halk Unsuru Bakımından Değerlendirilmesi

Üç unsur teorisi bağlamındaki ilk unsur halktır. Halk, devletin toprakları (ülke) üzerinde yaşayan bireylerden teşekkül eden siyasi topluluğu ifade eder. Devletin meşruiyeti ve varlığı ile halkın varlığı doğrudan ilişkilidir.

Halk unsuruna ilişkin olarak en önemli nitelik, halkın rastgele bir araya gelmiş bireylerden ziyade siyasi birlik oluşturmuş topluluğa tekabül etmesidir. Sözleşmecî bir anlayış çerçevesinde söz konusu siyasi topluluk ile devlet arasında karşılıklı hak ve yükümlülüklerin olduğu kabul edilir. Halkın, bir devlet oluşturma iradesi ile bir araya gelmesi hukuki sonuçlar doğurur (Çatlı, 2021b: 95). Halk ile devlet arasında hukuki bir ilişki tesis edilmiştir. Bu ilişkinin adı vatandaşlık ilişkisidir. Halkı oluşturan rastgele bir demografi değil devlet ile hukuki ilişkisi olan siyasi topluluğun varlığıdır.

Halk ile devlet arasındaki ilişki karşılıklı olarak bir tür bağlılık durumu tesis etmektedir. Bağlılık ilişkisi, ifade edildiği üzere vatandaşlık kurumuyla somut bir hukuki duruma evrilir. Vatandaşlık kurumu her açıdan ilginç bir kavramdır. Vatandaş, devlete karşı yasalarla yükümlülük altına girer. Bunun karşılığında vatandaşın anayasa vesair kanunlarla mahfuz bir alanı da teşekkül etmiştir. Ayrıca yine aynı kaynaklar vesilesiyle devletin vatandaşlara yönelik pozitif bir yükümlülüğü de bulunur. Vatandaşlık kurumuyla somutlaşan ilişki uzun siyasi mücadelelerin sonucunda olgunlaşmış ve devlet ile birey arasında âdeta verili olarak kabul edilen bir denge oluşturmuştur.

Halkın siyasi niteliği, devleti oluşturma noktasında etkinken aynı zamanda vatandaşlık kurumunun nosyonu açısından da belirleyicidir. Vatandaşlığın sunduğu devletle bağlılık ilişkisi aynı zamanda halkın siyasi niteliğini de belirler. Ortak tarih, kültür, dil veya inanç gibi unsurlar da devlete bağlılık ilişkisinden etkilenir.

Vatandaşların, içtimai ve iktisadi anlamda yaşadığı değişimler de devleti şekillendirmektedir. Devlet ile vatandaş arasındaki hukuki ilişki nasıl ki karşılıklı hak ve yükümlülükler doğuruyorsa iki unsurun maruz kaldığı tesirler de karşılıklı bir inşai ilişki tesis etmektedir.

Dijital devrimin yarattığı zaman ve mekân kırılması halk unsurunu ve vatandaşlık kurumunu zedelemektedir. İlk olarak devlet ile vatandaşlık arasındaki organik ilişkiye yönelik tahrifattan söz edilebilir. Bu doğrultuda geleneksel anlamda varlığı aranan yaşam bağının yerini henüz tam olarak ifade edilemeyen bir dijital bağa bıraktığı dikkat çekmektedir (Çatlı, 2021b: 99). İkinci mesele ise, hukukun kaynağı olan insan eyleminin siyasi veçhesindeki değişimlerdir. Siyasala ilişkin eylem gerçekleştirebilme kabiliyetini çevrim içi platformlar vasıtasıyla kullanan bireyler, söz konusu platformlarda tekno-sermaye gruplarının kurallarına uymaktadırlar. Vatandaşlık kurumunun aksine tüketicilik niteliğinin baskın olduğu bu ilişkide, tekno-sermaye gruplarının eşik bekçisi rolü nedeniyle eylemler keyfi olarak kesilebilmektedir. Bir diğer deyişle vatandaşın aksine tüketici, siyasi olarak herhangi bir hukuki korumaya tabi değildir. Son olarak İsmail Heniye'nin İran'da suikastla öldürülmesinin akabinde Türk kullanıcıların paylaştığı Heniye ve Hamas görsellerinin Meta tarafından kısıtlanması bu ilişkinin neden zararlı olabileceğine yönelik önemli bir örnek teşkil etmektedir. Tekno-sermaye, Türk vatandaşlarının siyasi hassasiyetleri neticesinde dijital ortamda sergiledikleri eylemi yalnızca kullanıcı hakları sözleşmesi bağlamında kısıtlayabilmektedir. Siyasi davranışını dijital ortama hasreden insan için bu durum ciddi bir sorun arz etmektedir. Dijital çağda, vatandaş tüketiciye dönüşürken devleti ile arasındaki hukuki bağlılık ilişkisinin önemi azalmaktadır. Hâliyle bireyin siyasal alanı da küçülmektedir. Devlet ile birey arasındaki dengenin anlam-sızlaşmaktadır. Birey, tekno-sermayenin insafına terk edilmiş vaziyete gelir.

Dijital anayasacılıktan anlaşılmanın bazı durumlarda dijital ortamdaki erklerin ilişkisinin belirlenmesi, bazı durumlarda ise devletin müdahalesinin izale edilmesi olduğu makalenin önceki bölümlerinde ifade edilmişti. Bu çerçevede, devletin dijital ortama müdahalelerinin olumsuz olarak kabul edilerek dijital ortamda tekno-sermaye gruplarını güçlendirecek adımların atılması, bireyin zarar gördüğü güç asimetrisini daha da derinleştirecektir. Bireyin siyasal alanını mahfuz kılan kurum vatandaşlıktır. Vatandaşlık ise ancak bir devletin varlığı hâlinde anlamlı olacaktır. Devletin zayıfladığı ya da küçüldüğü bir ortamda vatandaşın tüketiciye inkırazını tamamlaması kaçınılmazdır. Bu bağlamda makalenin önerisi; dijital anayasacılığın, devletlerin dijital ortama yönelik müdahalelerinin meşruiyetini sağlayacak anayasacılık

faaliyetleri olarak kabul edilmesidir. Bireyleri siyasi birer süje olarak algılayarak vatandaşlık korumasını temin eden devletin bu korumayı dijital ortamda sürdürmesi, temel hak ve hürriyetler başta olmak üzere birçok kazanımın kabul edilmesi için zaruridir. Bununla birlikte yine Meta ile Türkiye arasındaki İsmail Heniye konulu anlaşmazlık esnasında da görüldüğü üzere devletlerin, vatandaşlarının haklarını korumak için dahi olsa dijital ortama yönelik müdahalesinin meşruiyeti bugün hâlâ tartışmalıdır. Dijital devrimin bireylerin davranışlarını tahrif etmesi nedeniyle bazı kesimlerce devletin müdahalesi gayrimeşru olarak görülmüştür. Bu durum ciddi bir krize işaret etmektedir. Vatandaşlığın tketiciliğe evrimi rıza üretme mekanizmalarının desteğiyle hızlı bir şekilde ilerlemektedir. Bahse konu devletin müdahalesinin meşrulaştırılma ihtiyacı da yine bu noktaya tekabül etmektedir. Netice itibarıyla dijital anayasacılığın makalenin önerdiği hâliyle uygulanması hâlinde halk unsurunun modern anlamını koruyarak devletin, bireylere sunduğ özgürlük alanının mahfuz tutulması mümkün olabilir. Aksi takdirde vatandaşın tüketicie dönüşümü tamamlanarak temel hak ve hürriyetlere ilişkin mahfuz alanın yok olması mümkün gözükmektedir.

lke Unsuru Bakımından Değerlendirilmesi

lke unsuru, devletin fiziksel sınırlarını ifade eder. Bu bir toprak parçası ve bağılı deniz ile hava sahalarıdır. lke unsuru devletin, halkının yaşadığı ve bağılı olarak egemenlik yetkisini kullandığı fiziksel alandır. Devletin halkı ile arasındaki hukuki ilişkinin meydana gelmesi ülke denilen toprak parçası üzerinde somutlaşır. Devlet, lkesi üzerinde hukuk düzeni tesis eder ve korur. Fiziksel sınırlar aynı zamanda devletlerin egemenlik yetkilerinin kullanılmasına ilişkin ayrımlar gerekleştirek çatışmaların önüne geçer ve küresel düzenin sorunsuz şekilde ilerlemesini sağlar.

Dijital devrimle birlikte ülke unsuru da anlam ve işlev krizi yaşamaktadır. İfade edildiği üzere ülke unsuru, devletin egemenliğini icra etmesi itibarıyla hukuk düzeni kurup sürdürdüğü alana tekabül eder. Ben ve öteki arasındaki ilişkinin hukuki izdüşümü ülke unsuru sayesinde görünür hâle gelir. Devlet ile arasında özel bir hukuki ilişki bulunan vatandaşın kim olduğu, bu ilişkiye sahip olmayan yabancıların kim olduğu ülke unsuru sayesinde belirginleşir (Çatlı, 2021b: 104). Bununla birlikte dijital teknolojilerin bir ürünü olan çevrim içi platformlar, faaliyetlerini herhangi bir fiziksel sınıra tabi olmaksızın sürdürmektedirler. Dolayısıyla tabi olacakları hukuk düzeni de önemli bir sorun teşkil etmektedir. Merkezlerinin bulunduğu devletin tabiyetinde olan tekno-sermaye gruplarının faaliyetlerinin dünya geneline yayılması

fakat bununla birlikte faaliyetlerini münhasıran tabiyetinde buldukları devletin hukukuna bağlı olarak sürdürmeleri hegemonya tartışmaları içinde anlam kazanmaktadır. Hukuki açıdan ise garabet teşkil etmektedir. Türkiye ile Meta, X veya Discord gibi platformlar arasında yaşanan muhtelif uyuşmazlıkların sebebi de bu durumdur. Çevrim içi platformlar ile tüketiciler arasındaki ilişkinin sınırlarını çizen kullanıcı hizmet sözleşmeleri, üst norm olarak tabiyetinde buldukları devletin hukukunu kabul etmektedir. Bu durumun Türkiye yahut başka bir devletin hukukuyla her daim uyumlu olmasını beklemek abesle iştigal etmektedir.

Dijital anayasacılık, faaliyetleri ülkeleri aşan tekno-sermaye gruplarının denetlenmesi ve kontrol edilmesi açısından uluslararası bir yaklaşımı temsil edebilir. Bu çerçevede dijital uzay tıpkı Sömürge Çağı'nın "bilinmeyen toprakları" gibi muamele görmektedir. Bilinmeyen, sahipsiz bu toprakların; hangi hukuki rejime tabi olacağı, kimin egemenliğinde olacağı belirlenmelidir. Makale dijital anayasacılığın devletler arasında söz konusu sorunun çözümüne ilişkin bir uluslararası antlaşma tesisinde fayda sağlayacağını ileri sürmektedir. Geleneksel liberal anayasacılığın aksine anayasacılık faaliyetlerinde farklı devletlerin aynı anda paydaş olabileceği bir düzen garip kabul edilebilir. Bununla birlikte fiziksel sınırların ötesinde soyut sınırlardan söz edilmesi, tekno-sermaye gruplarının bireylere ve devletlere yönelik arz ettiği tehditler ile iç hukukların yarışması şeklinde ortaya çıkan çatışmacı karakter küresel barış ve güvenliğe zarar vermektedir. Bu doğrultuda dijital anayasacılık faaliyetlerinin önemli bir sorunu uluslararası zeminde çözme imkânı sunabileceği düşünülmektedir.

Egemenlik Unsuru Açısından Değerlendirilmesi

Egemenlik; devletin içeride düzenleyici dışarıda ise, bağımsız karakterini ifade eder. Neyin yapılabileceğini, neyin yasak olduğunu, neyin serbest olduğunu ifade eden kuralların tümünü belirlemek, şekillendirmek ve değiştirmek yetkisi de egemenlik kavramının içindedir (Uşaklıoğlu, 2022: 70). Egemen devlet, ülkesi içinde yasa yapma, uygulama ve zor kullanma bağlamında yegâne otoritedir. Bu otorite meşrudur. Otoritenin meşruiyetinin kaynağı halktır.

İç egemenlik devletin düzenleyici yetkisini ifade eder. Bu yetki yasa yapma, uygulama ve yürütme yetkisini de ihtiva etmektedir. Harici herhangi bir otoritenin iç egemenliği aşması mümkün kabul edilmemiştir. İç egemenliğin nerede başlayıp nerede bittiği ise, ülke unsuruyla belirlenir. Ülke

unsuru bağlamında değerlendirilen dijital teknolojiler ve bağlı olarak çevrim içi platformların sunduğu tehditler, bir yönüyle egemenliğe de ilişkindir. Fiziksel sınırlardan bağımsız faaliyet gösteren dijital teknolojiler ve bağlı olarak çevrim içi platformlar, devletlerin egemenliğine ilişkin sonuçlar doğurmaktadır. Kendi “etik” ve “topluluk” kuralları çerçevesinde faaliyet gösteren tekno-sermaye grupları, devletin düzenleyici yetkisini akamete uğratmaktadır. Devletin iç egemenliği, kendi vatandaşlarını saramaz hâle gelmektedir (Uşaklıoğlu, 2022: 67). Hâliyle mezkûr tehditler açısından ülke ve egemenlik unsuru üzerindeki tesir varlığını hissettirmektedir.

Dijital teknolojiler ve çevrim içi platformların iç egemenliğine ilişkin bir diğer unsuru da yasa yapım süreçlerinde ortaya çıkmaktadır. Rejimlerin demokratikliğiyle doğrudan ilişkisi bulunan yasama süreçleri bağlamında çevrim içi platformlar önemli rol oynamaktadır. Çevrim içi platformları kontrolü altında bulunduran tekno-sermaye grupları demokratik süreçlerin sağlıklı surette işlemesi için gereken bilgiyi manipüle etmek suretiyle etki altında kalmadan fikir sahibi olma hakkını ihlal etmektedirler. Bu durum bir insan hakkı ihlali olmasının yanı sıra aynı zamanda iç egemenliği de akamete uğratmaktadır. Halkın, tekno-sermaye grupları tarafından manipüle edilerek çeşitli ajandalara yönlendirilmesi de halk egemenliği kavramını zayıflatmaktadır. Gerçekte olan dijital devrim nedeniyle artık birey, tekinin doğrudan egemenliğin bir nesnesine dönüşmesi itibarıyla (Çatlı, 2021b: 118), tekno-sermaye gruplarının siyasal iktidar alanı oluşturmaya başlamasıdır.

Dijital anayasacılık kavramı; birey, devlet ve tekno-sermaye grupları arasında yeni bir denge oluşturmak ve egemenlik ile bağlı kazanımlarını korurken tekno-sermaye gruplarının tehlikeli yayılmacılığını engellemek açısından işlevselleştirilebilir. Bir başka deyişle dijital anayasacılık, dijital meydan okumaların egemenlik kavramının hukuki çerçevesi bakımından anlaşılması ve sonuca bağlanması açısından önemli bir imkân tanımaktadır.

Sonuç

Dijital devrim, bildiğimiz anlamda modern devleti ve unsurlarının yanı sıra bireylerin temel hak ve hürriyetlerini de tehdit etmektedir. Bu tehdidin sebebi birey davranışlarının değişmesidir. Zaman ve mekân başta olmak üzere gerçekliğin buharlaştığı bir zamanda birey davranışlarının siyasi vechesi de değişmektedir. Durum, hukukun kaynağında değişikliklerin gerçekleşmesi anlamına gelmektedir. Kaynakta vuku bulan değişikliğin uygulamaya henüz yansımaması sancılara sebep olmaktadır.

Bireye mahfuz bir alan taşıyan ve kamusal erki sınırlayan anayasacılık kavramı, dijital devrimin yarattığı değişiklikler öncesinde belirli bir sistem kurmuş ve idame ettirmiştir. Bununla birlikte mezkûr tehditler karşısında geleneksel liberal anayasacılığın sunduğu sistem yetersiz kalmaktadır. Yetersizlik karşısında sorunun nasıl çözülebileceğine ilişkin olarak dijital anayasacılık kavramı meydana getirilmiştir. Kavramın yeni olması hasebiyle henüz net bir tanımı yapılamamış olsa da kavram esas itibarıyla dijital uzayda sürdürülen anayasacılık olarak anlaşılabilir. Bununla birlikte tekno-sermaye gruplarının çevrim içi faaliyetlerinin regüle edilmesini de dijital anayasacılık kavramı nezdinde değerlendiren görüşler mevcuttur. Bazı radikal liberteryen görüşler ise kullanıcı hizmetleri sözleşmelerinin dahi anayasacılık faaliyeti olduğunu ileri sürmektedir. Herhangi bir yaptırımdan yahut egemenle herhangi bir ilişkiden nakıs olan internete ilişkin hak beyanı ifadeleri de yine dijital anayasacılık çerçevesinde girmektedir. Netice itibarıyla kavramın; dijital ortamın, kamu hukuku perspektifinden hukukileştirilmesine yönelik gayretleri ifade eden bir çatı kavram olduğu ileri sürülebilir.

Bununla birlikte makale sathında ifade edildiği üzere dijital devrim, yalnızca modern devlete yönelik değil doğrudan bireylere yönelik tehditler de sunmaktadır. Bu tehditlerin en önemlilerinden biri, vatandaşın siyasi korumasının izale edilerek bireylerin yalnızca tüketiciye dönüşmesi ile demokratik ortamın aşındırılmasıdır. Makalenin görüşüne göre, dijital anayasacılığın geleneksel liberal anayasacılıktan farkı tam olarak bu noktada ortaya çıkmalıdır. Tekno-sermaye gruplarının meydana getirdiği siyasi tehditlerin algılanarak kamu hukuku perspektifinde tartışmak zaruridir. Alanı daha da daraltmak gerekirse anayasa hukuku perspektifine başvurulması gerekmektedir. Nasıl ki seküler zeminde yürüyen geleneksel liberal anayasacılık, kiliseyi bir erk sahibi olmaktan çıkarıp ilişkiyi devlet ile birey arasına hasrettiyse dijital anayasacılık da tekno-sermayeyi ehilleştirmek için önemli bir fırsattır. Makalenin dijital anayasacılık kavramını kurduğu zemin burasıdır. Devletin, vatandaşlık kavramının bir gereği olarak birey hak ve hürriyetlerini muhafaza etmek adına tekno-sermayenin elinde bulunan dijital uzaya yönelik müdahalelerinin meşruiyetinin kurgulanması için sürdürülen yeni nesil anayasacılık faaliyetleri dijital anayasacılık olarak algılanmalıdır. Dijital anayasacılık, siyasi davranışlarını dijital ortama hasreden insanın bu eylemlerini tüketici değil, vatandaş sıfatıyla sürdürebilmesi için önemli bir imkân olarak kurgulanabilir. Hedef merkezli yapılan bu okuma sayesinde sorunların ve çözümlerin daha sarih bir şekilde tespit edilebileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Atar, Y. (2019). *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara: Seçkin Kitapevi.
- Aydoğdu, Y. (2023). *Hukuk Devletinin Dijital Çağdaki Görünümü: Riskler, Önlemler ve Bir Öneri Olarak Robot Yargıçlar*. Ankara: Seçkin Kitapevi.
- Celeste, E. (2018). *Digital Constitutionalism: Mapping the Constitutional Response to Digital Technology's Response*, HIIG Discussion Paper Series, 2018 (2).
- Celeste, E. (2019). *Digital Constitutionalism: A New Systematic Theorisation*, *International Review of Law, Computers and Technology*, 33:1, 2019, 76-99.
- Celeste, E. (2020). *Constitutionalism in Digital Age*, HIIG Discussion Paper Series, 2020.
- Celeste, E. (2022). *The Constitutionalisation of Digital Ecosystem: Lessons from International Law*. *Nomos e-Library*, 47-73, DOI: 10.5771/9783748931638-47.
- Costello, R. (2023). *Faux Ami? Interrogating the Normative Coherence of 'Digital Constitutionalism'*, *Global Constitutionalism*, 12:2, 2023, 326-349.
- Çatlı, M. (2021a). *Dijital Devlet Teorisi*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Çatlı, M. (2021b). *Analogdan Dijitale: Demokratik Toplum Düzeni*. İstanbul: Onikilevha Yayıncılık.
- De Gregorio, G. (2021). *The Rise of Digital Constitutionalism in European Union*. *International Journal of Constitutional Law*, 19:1, 2021, 41-70.
- De Gregorio, G. (2022). *Digital Constitutionalism in Europe Reframing Rights and Powers in Algorithmic Society*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Dülger, D. (2024). *Bilişim Teknolojilerindeki Gelişmelerin Anayasal Fonksiyonlar Üzerindeki Dönüştürücü Etkisi*. İstanbul: Onikilevha Yayıncılık.
- Gill, L., Redeker, D., Gasser, U. (2015). *Towards Digital Constitutionalism? Mapping Attempts to Craft an Internet Bill of Rights*. Berkman Klein Center for Internet and Society, *Araştırma Yayımları*, 2015-15.
- Golia, A. Jr. (2023). *Critique of Digital Constitutionalism: Deconstruction and Reconstruction from a Societal Perspective*. *Global Constitutionalism*, 1-31, DOI: 10.1017/S2045381723000126.
- Gözler, K. (2018). *Türk Anayasa Hukuku*. Bursa: Ekim Basın Yayın Dağıtım.
- Gurumurthy, A., Chami, N. (2021). *Towards a Global Digital Constitutionalism: A Radical New Agenda for UN75*. *Development*, 64, 2021, 29-38.
- Jellinek, G. (1929). *Allgemeine Staatslehre*. Berlin: Verlag von Julius Springer.
- Loughlin, M. (2022). *Politik Hukukbilim Bodin'den Modern Sonrasına*. Çev. Kıvılcım Turanlı. Ankara: Fol Yayınları.
- Özbudun, E. (2019). *Anayasalcılık ve Demokrasi*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Pereira, J. R. G., Keller, C. I. (2022). *Digital Constitutionalism: Contradictions of a Loose Concept*. *Revista Direito e Praxis*, 13:4, 2022, 2648-2686.
- Pollicino, O., Paolucci, F. (2022). *Digital Constitutionalism to the Test of the Smart Identity*. *Journal of E-Learning and Knowledge Society*, 18:3, 2022, 8-21.
- Puukko, O. (2023). *Productive Power in Digital Constitutionalism: Analyzing Civil Society Actors' Definition of Digital Rights*. *International Journal of Communication*, 17, 2023, 6655-6674.

- Redeker, D. (2019), Towards a European Constitution for Internet? Comparative Institutionalization and Mobilization in European and Transnational Digital Constitutionalisation, <https://www.giga-net.org/>, (e.t. 08.09.2024).
- Suzor, N. (2018). Digital Constitutionalism: Using the Rule of Law to Evaluate the Legitimacy of Governance by Platforms. *Social Media + Society*, 1-11, DOI: 10.1177/2056305118787812
- Tanilli, S. (1993). Devlet ve Demokrasi Anayasa Hukukuna Giriş. İstanbul: Cem Yayınları.
- Uşaklıoğlu, A. Y. (2022). Dijital Hukuk. Ankara: Seçkin Kitapevi.
- Wimmer, M., Moraes, T. G. (2022), Quantum Computing, Digital Constitutionalism, and the Right to Encryption: Perspectives from Brazil. *Digital Society*, 1:12, DOI: 10.1007/s44206-022-00012-4.